

Byzantina Symmeikta

Vol 19 (2009)

BYZANTINA SYMMEIKTA 19

Βιβλιοκρισία του: Α. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Η μονή του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού στον Καλοπαναγιώτη [Οδηγοί Βυζαντινών Μνημείων της Κύπρου]

Σταύρος Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.957](https://doi.org/10.12681/byzsym.957)

Copyright © 2014, Σταύρος Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Σ. Γ. (2009). Βιβλιοκρισία του: Α. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Η μονή του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού στον Καλοπαναγιώτη [Οδηγοί Βυζαντινών Μνημείων της Κύπρου]. *Byzantina Symmeikta*, 19, 305–309. <https://doi.org/10.12681/byzsym.957>

Α. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Η μονή του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού στον Καλοπαναγιώτη [Οδηγοί Βυζαντινών Μνημείων της Κύπρου]*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου - Ιερά Μητρόπολις Μόρφου, Λευκωσία 2007, σσ. 70 + 2 σχεδιαγρ. + 78 εικ. (ISBN 978-9963-42-858-8).

Το βιβλίο αυτό, με συντάκτη τον αρχαιολόγο Αθανάσιο Παπαγεωργίου, είναι το τέταρτο στην ιδιαίτερα αξιόλογη σειρά «Οδηγοί Βυζαντινών Μνημείων της Κύπρου», που εκδίδει το Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου και η Ιερά Μητρόπολις Μόρφου με την πρωτοβουλία και την καθοδήγηση του οικείου μητροπολίτη Νεοφύτου και τη συνεργασία του Τμήματος Αρχαιοτήτων Κύπρου, μετά τους αντίστοιχους οδηγούς για τους ναούς της Παναγίας της Ασίνου (2002)¹, του Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι στην Πλατανιστάσα (2004)² και της Παναγίας της Ποδύθου και της Θεοτόκου (ή του Αρχαγγέλου) στη Γαλάτα (2005)³.

Συγκεκριμένα ο τόμος, που ακολουθεί την καθιερωμένη δομή της σειράς, περιέχει τα εξής: Πρόλογος (σ. 5), Η Μονή του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού (σ. 9), Θέση - Ιστορία (σσ. 9-14), Η αρχιτεκτονική της μονής (σ. 15), Τα μοναστηριακά κτήρια (σσ. 15-17), Το καθολικό και τα παρεκκλήσια της μονής (σσ. 18-22), Ο ζωγραφικός διάκοσμος του καθολικού και των παρεκκλησίων (σ. 22), Ο ζωγραφικός διάκοσμος του

1. Χρ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΟΥ - Δ. ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ, *Ο ναός της Παναγίας της Ασίνου* [Οδηγοί Βυζαντινών Μνημείων της Κύπρου], Λευκωσία 2002, 9 κ.ε.

2. Χρ. ΑΡΓΥΡΟΥ - Δ. ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ, *Ο ναός του Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι* [Οδηγοί Βυζαντινών Μνημείων της Κύπρου], Λευκωσία 2004, 9 κ.ε. Για τον οδηγό αυτό βλ. τη βιβλιοκρισία μου στα *Βυζαντιανά* 26 (2006-2007) 373-374.

3. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ-ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΟΥ - Δ. ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ, *Οι ναοί της Παναγίας Ποδύθου και της Θεοτόκου (ή του Αρχαγγέλου) στη Γαλάτα* [Οδηγοί Βυζαντινών Μνημείων της Κύπρου], Λευκωσία 2005, 9 κ.ε.

καθολικού (σσ. 22-36), Οι τοιχογραφίες του παρεκκλησίου του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού (σσ. 36-37), Οι τοιχογραφίες του νάρθηκα (σσ. 37-42), Οι τοιχογραφίες του παρεκκλησίου του Ακαθίστου Ύμνου (σσ. 43-52), Ξυλόγλυπτα εικονοστάσια και φορητές εικόνες (σσ. 53-60), Το εικονοφυλάκιο (σσ. 61-66), Αρχιτεκτονικό σχέδιο (σ. 67), Γλωσσάρι (σσ. 68-69), Επιλογή βιβλιογραφίας (σ. 70).

Η Μονή Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού βρίσκεται στο χωριό Καλοπαναγιώτης της Μαραθάσας, στις όχθες του ποταμού Σέτραχου, και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μοναστικά μνημεία της μητρόπολης Μόρφου⁴, διαδόχου της παλαιάτου επισκοπής των Σόλων, που ιδρύθηκε μετά τη χειροτονία του πρώτου επισκόπου της αγίου Αυξιβίου από τον ευαγγελιστή Μάρκο το 57 μ.Χ.⁵

Πότε ιδρύθηκε η μονή – που είναι αφιερωμένη στον τοπικό άγιο Ιωάννη τον Λαμπαδιστή, τον οποίον ευλαβούνται ιδιαίτερα οι πιστοί της περιοχής⁶ – δεν γνωρίζουμε. Ο συγγραφέας στο ιστορικό τμήμα του οδηγού υποστηρίζει ότι η μονή πιθανότατα ιδρύθηκε κατά τα τέλη της Ενετοκρατίας στην Κύπρο (1489-1571), ίσως πριν από το 1549.

Η μονή σήμερα δεν φιλοξενεί μοναστική αδελφότητα. Έχει όμως συντηρηθεί και είναι ανοικτή για τους πιστούς και τους επισκέπτες, οι οποίοι πέραν του ναού μπορούν να επισκεφθούν και το πρόσφατα ιδρυμένο εικονοφυλάκιο, όπου εκτίθενται συντηρημένοι λατρευτικοί και καλλιτεχνικοί θησαυροί της μονής και άλλων ναών του Καλοπαναγιώτη (Παναγία Θεοσκέπαστη, Παναγία Θεοτόκος, Αγία Μαρίνα, Άγιοι Σέργιος και Βάκχος και Άγιος Γεώργιος).

Τα γνωστά στοιχεία για την ιστορία της μονής εκθέτει ο συγγραφέας, όπως σημειώθηκε, στην αρχή του οδηγού.

4. Για τη μητρόπολη Μόρφου, τα μνημεία, τα κειμήλια και τα έργα τέχνης της βλ. το συλλογικό έργο *Ιερά Μητρόπολις Μόρφου. 2000 χρόνια Τέχνης και Αγιότητας*, Λευκωσία 2000, 19 κ.ε.

5. Βλ. Α. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Η Επισκοπή Σόλων, στο: *Ιερά Μητρόπολις Μόρφου*, 37-50, ειδικότερα 37 (= *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 5 [2001] 9-41, ειδικότερα 9) Στ. Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Σύντομη αναφορά στην ιστορία της επισκοπής Ταμασού, *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 8 (2008) 59-72, ειδικότερα 61-62.

6. Για τον άγιο Ιωάννη τον Λαμπαδιστή βλ. *Άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής. Βίος - Η Ιερά Μονή του - Παρακλητικός Κανών*, επιμ. Π. ΛΑΖΑΡΟΥ, Περιστερώνα ²2006 (α' έκδ. 2003), 11 κ.ε.' Γ. ΚΑΚΚΟΥΡΑΣ, *Ο άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής. Συμβολή στην κυπριακή αγιολογία*, Λευκωσία 2007, 15 κ.ε.

Ακολουθεί λεπτομερής αναφορά στην αρχιτεκτονική της μονής και τα σωζόμενα κτίσματα. Το μεγαλύτερο βέβαια ενδιαφέρον παρουσιάζουν το καθολικό της μονής και τα δύο συνεχόμενα παρεκκλήσια, που είναι προσκολλημένα στη βόρεια πλευρά του. Το καθολικό είναι ένας απλός τετράστυλος εγγεγραμμένος σταυροειδής με τρούλλο ναός του ΙΑ΄ αιώνα και είναι το παλαιότερο κτίσμα της μονής. Είναι αφιερωμένος στον άγιο Ηρακλείδιο, τον οποίον κατά μία παράδοση χειροτόνησαν επίσκοπο Ταμασού στις όχθες του ποταμού Σέτραχου, κοντά στη γέφυρα που οδηγεί στη Μονή Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού, ο απόστολος Βαρνάβας και ο ευαγγελιστής Μάρκος κατά τη δεύτερη αποστολική περιοδεία στην Κύπρο περί το 49 μ.Χ.⁷ Το παλαιότερο παρεκκλήσιο είναι αυτό του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού, που χρονολογείται τον ΙΒ΄ αιώνα. Στα τέλη του ΙΕ΄ αιώνα προστέθηκε το παρεκκλήσιο του Ακαθίστου Ύμνου, που ονομάστηκε έτσι από την κύρια διακόσμησή του. Ονομάζεται και Καθολικό παρεκκλήσιο επειδή δεν έχει ημικυκλική αφίδα, όπως το καθολικό και το άλλο παρεκκλήσιο, ενώ η διακόσμησή του είναι επηρεασμένη από την ιταλική ζωγραφική του ΙΕ΄ αιώνα. Ο συγγραφέας παραθέτει λεπτομερή περιγραφή των κτισμάτων και των αλλαγών που έχουν δεχθεί κατά καιρούς, ενώ εντυπωσιακή είναι η παρουσίαση του εικονογραφικού διάκοσμου, που καλύπτει σχεδόν όλες τις επιφάνειες του καθολικού και του παρεκκλησίου του Ακαθίστου Ύμνου. Στο παρεκκλήσιο του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού σώζονται λιγότερες τοιχογραφίες.

Στο καθολικό ξεχωρίζουν από τις τοιχογραφίες του ΙΓ΄ αιώνα ο τρούλλος, με τον Παντοκράτορα, την Ετοιμασία του Θρόνου και τους Προφήτες, οι τέσσερις Ευαγγελιστές στα σφαιρικά τρίγωνα, η Θυσία του Αβραάμ, η Σταύρωση, ο Αρχάγγελος Μιχαήλ, η Ανάληψη του Χριστού και η Δέηση, ενώ στον ΙΕ΄ αιώνα χρονολογούνται η Μεταφορά του Σταυρού από τον Σίμωνα τον Κυρηναίο, ο Βαλαάμ πάνω στον όνο και οι μορφές δύο Ελλήνων σοφών, η Θεοτόκος Βλαχερνίτισσα στην κόγχη της αφίδας του ιερού βήματος και οι παραστάσεις από τον χριστολογικό και τον θεομητορικό κύκλο. Εξαίσιες είναι επίσης οι τοιχογραφίες του ΙΕ΄ αιώνα στον νάρθηκα: Η Δευτέρα Παρουσία, ο Ιησούς και η Σαμαρείτις, η Θαυμαστή αλιεία κ.ά. Τα σωζόμενα τμήματα δύο στρωμάτων τοιχογραφιών

7. Βλ. Στ. Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Σύντομη αναφορά, 59-61, με λεπτομερή αναφορά στο ζήτημα.

στο ανατολικό τυφλό τόξο του βόρειου τοίχου του παρεκκλησίου του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού αναφέρονται στη ζωή του αγίου και τεχνοτροπικά ανήκουν στον ΙΒ΄ αιώνα. Στο παρεκκλήσιο του Ακαθίστου Ύμνου εντυπωσιάζει η ζωγραφική του ΙΕ΄ αιώνα: η γραπτή απομίμηση σταυροθολίου με τους δύο πρώτους Οίκους του Ακαθίστου Ύμνου και αποστόλους, η φιλοξενία του Αβραάμ, η Ρίζα του Ιεσσαί, οι Οίκοι του Ακαθίστου Ύμνου κ.ά.

Ακολουθεί περιγραφή των ξυλογλύπτων εικονοστασιών και των φορητώνεικόνων που σώζονται στη μονή. Πρόκειται για δύο εικονοστάσια ξεχωριστής τέχνης, όπου βρίσκονται τοποθετημένες πολύτιμες εικόνες: το εικονοστάσιο του καθολικού, στην πραγματικότητα τέμπλο, που ανήκει πιθανότατα στον ΙΔ΄-ΙΕ΄ αιώνα, με προσθήκη τεμαχίων από τέμπλα - εικονοστάσια του ΙΕ΄ ή του ΙΣΤ΄ αιώνα, και το ξυλόγλυπτο εικονοστάσιο του παρεκκλησίου του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού, που πιθανότατα χρονολογείται τον ΙΖ΄ αιώνα ή στις αρχές του ΙΗ΄ αιώνα και στο οποίο είναι τοποθετημένα βημόθυρα του ΙΣΤ΄ αιώνα. Από τις εικόνες σημειώνουμε ιδιαίτερα αυτήν του αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή του ΙΓ΄ αιώνα, που αφαιρέθηκε από το μεταγενέστερο κάλυμμα του ΙΗ΄ αιώνα και τοποθετήθηκε στην κόγχη της Προθέσεως του καθολικού. Φωτογραφία της εικόνας κοσμεί το εξώφυλλο του βιβλίου.

Σε μικρή αχιβάδα στη δυτική πλευρά του ποδαρικού που ενώνει τα δύο παρεκκλήσια σώζεται αργυρεπίχρυση λειψανοθήκη με την τίμια κάρα του αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή, δώρο του αρχιεπισκόπου Νικηφόρου (1641-1674). Δίπλα από την αχιβάδα σώζεται, ανάμεσα σε επιγραφές - ενθυμήματα στα καραμανλίδικα τουρκόφωνων Ελλήνων προσκυνητών του Παναγίου Τάφου που περνούσαν από την Κύπρο, επιγραφή του γνωστού Ρώσου προσκυνητή Βασιλείου Γρηγόροβιτς Μπάρσκυ (Vasilij Grigorović Barskij), ο οποίος επισκέφθηκε τη μονή το 1735⁸.

8. Για τον Βασιλείο Μπάρσκυ, ο οποίος επισκέφθηκε την Κύπρο το 1726, το 1727, το 1730 και το 1734-1736, βλ. Α. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Αί περιηγήσεις του Ρώσου μοναχού Βασιλείου Γρηγόροβιτς Βάρσκυ - Πλάκα - Άλποβ άλλως Βασιλείου Μοσκοβορώσσου Κιεβοπολίτου ἐν Κύπρῳ, ΚΣ 21 (1957) 1-139. Α. GRISHIN, Bars'kyj's Account of the Monasteries of Cyprus: A Ukrainian Pilgrim in Early Eighteenth-Century Cyprus, *Modern Greek Studies Yearbook* 10-11 (1994-1995) 19-35. Ο ΙΔΙΟΣ, *A Pilgrim's Account of Cyprus: Bars'kyj's Travels in Cyprus. Essay, Translation, and Commentaries* [Sources for the History of Cyprus, III], Albany, New York 1996, 1 κ.ε.

Ο συγγραφέας αναφέρεται επίσης στο εικονοφυλάκιο της μονής, που ιδρύθηκε πρόσφατα στο παλαιό δημοτικό σχολείο του Καλοπαναγιώτη, λίγα μέτρα νοτιότερα, και φιλοξενεί εικόνες από τη μονή και τις άλλες εκκλησίες του χωριού, που χρονολογούνται από τον ΙΓ΄ έως τον ΙΗ΄ αιώνα, βημόθυρα του ΙΗ΄ αιώνα από τον ναό της Παναγίας Θεοσκεπάστης, τεμάχια επιστυλίων του ΙΓ΄ αιώνα – ανάμεσά τους και ένα πολύ σπάνιο από εικονογραφική και τεχνοτροπική άποψη επιστύλιο της παλαιολόγειας περιόδου, μοναδικό σε όλο τον βυζαντινό κόσμο –, δυσκολότητα του ΙΖ΄ και του ΙΗ΄ αιώνα, ένα έντυπο ευαγγέλιο του 1550, με προσηλωμένη στο κάλυμμά του μεταλλική εικόνα με τον Αρχάγγελο Μιχαήλ του τέλους του ΙΑ΄ ή των αρχών του ΙΒ΄ αιώνα, ξυλόγλυπτα κηροπήγια του ΙΣΤ΄ και του ΙΖ΄ αιώνα κ.ά.

Την έκδοση πλαισιώνει πλούσιο φωτογραφικό υλικό, που βοηθά τον αναγνώστη στη μελέτη του εικονογραφικού προγράμματος του καθολικού και των παρεκκλησίων, ενώ στο τέλος του οδηγού προστίθενται γλωσσάρι και επιλογή βιβλιογραφίας.

Πρόκειται αναμφίβολα για μια ιδιαίτερα ποιοτική και χρήσιμη έκδοση, που διευρύνει τις γνώσεις μας για το σπουδαίο αυτό εκκλησιαστικό μνημείο και το καθιστά γνωστότερο στο ευρύτερο κοινό.

Ελπίζουμε στη συνέχιση της αξιόλογης αυτής σειράς, με τη σύνταξη οδηγών και για τα άλλα σημαντικά μνημεία της μητρόπολης Μόρφου: την Παναγία του Άρακα στα Λαγουδερά, τον Άγιο Νικόλαο της Στέγης στην Κακοπετριά, την Παναγία του Μουτουλλά, τον Αρχάγγελο Μιχαήλ του Πεδουλά, την Αγία Άννα στα Καλλιάνα κ.ά.

ΣΤΑΥΡΟΣ Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ
Λευκωσία – Κύπρος

